



«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»  
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ



ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ  
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ  
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ  
ԱՌԱՐԿԱ

Տեղանքի ռազմավարական նշանակությունը:  
ՆԶՊ

ՀԵՂԻՆԱԿ

Մարգիս Բաղդասարյան

ՄԱՐԶ

Շիրակ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

«Արթիկի թիվ 8 հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ

## Բովանդակություն

Աշխատանքի նպատակը .....	3
Ներածություն .....	4
Դասի բովանդակություն.....	5
Տեղանքը և նրա նշանակությունը .....	7
Տեղանքի ուսումնասիրման ձևերը.....	12
Վերջնարդյունք .....	18
Եզրակացություն.....	18
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	19

## **ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՆՊԱՏԱԿԸ`**

1. Ինտերակտիվ մեթոդների միջոցով **խթանել և սովորեցնել** աշակերտներին « Տեղանքի տարատեսակների մասին» թեման առավել մատչելի:

2. Աշակերտների մեջ ձևավորել անհրաժեշտ որակներ`

- հայրենասիրություն,
- ազգապահպանության
- համակարգված աշխարհայացք:

## **ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ`**

- ինտերակտիվ մեթոդների միջոցով **կազմակերպել և անցկացնել** թեմայի ուսուցումը դպրոցում:
- Դասապրոցեսում համապատասխան մեթոդների և միջոցների ընտրությամբ **ներկայացնել ,գնահատել և համեմատել** տեղանքի տարատեսակների առանձնահատկությունները , մարտական գործողությունների համար :
- նպաստել աշակերտների , ինքնուրույն մտածողության զարգացմանը, աշխարհայացքի, հայրենասիրկան որակների ձևավորմանը, տեղանքում ճիշտ կողմնորոշվելու կարողությունը:

## **ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈՂԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ**

Զրույցների, քննարկումների և համեմատական վերլուծության միջոցով զարգացնելով հայրենասիրության որակը, ինքնուրույն մտածողությունը, հասնել նրան , որ աշակերտը կարողանա գնահատելով տեղանքի ռելիեֆը ճիշտ կողմնորոշվի և մարտական գործողություններին գրագետ մասնակցություն ունենա, գնահատի իր սրբազան հողի ամեն մի թիզը: Նաև գնահատի իր կյանքը և կատարի հավասարակշիռ որոշումներ:

## Ներածություն

Ռազմական տեղագրություն (ռուս. военная топография) - Ռազմական ուսուցման առարկա, որը մարտական գործողությունների վարման նպատակով ուսումնասիրում է տեղանքը, նրանում կողմնորոշման և գորքերի (ուժերի) մարտական գործունեության ապահովման համար դաշտային չափումների, հրամանատարների՝ աշխատանքային քարտեզների վարման և գրաֆիկական մարտական փաստաթղթերի, քարտեզների մշակման եղանակներն ու միջոցները: Այն սովորեցնում է մարտական իրադրության տարբեր պայմաններում տեղանքում կողմնորոշվելու եղանակները, հրաձգության, հրետանային, ինժեներական և այլ խնդիրների լուծմանը նպաստող անհրաժեշտ տվյալներ ստանալու համար չափումներ կատարելու եղանակները, մարտական գործողությունների տեղագրական ապահովման մեթոդները: Ռազմական տեղագրությունը համարվում է մարտական պատրաստության կարևորագույն առարկաներից, քանի որ միայն տեղանքի մարտավարական հատկանիշների և պատերազմական դաշտի ճիշտ գնահատմամբ ու օգտագործմամբ է հնարավոր դառնում արդյունավետ կազմակերպել ու վարել մարտական գործողությունները: Ժամանակակից մարտում զինված ուժերի հաղթանակը մեծապես կախված է հենց ռազմական տեղագրության ուսումնասիրությունից, և զինծառայողները պետք է ոչ միայն տիրապետեն տեղանքին, այլև պետք է իմանան տեղանքի տարատեսակները, դրանց մարտավարական հատկանիշները, պետք է կարողանան ինքնուրույն կողմնորոշվել տեղանքում, կարդալ տեղագրական քարտեզը, որոշել հեռավորության սահմաններն ու գնահատել տեղանքը: Տեղանքի ուսումնասիրումն ընդգրկում է նաև զինված ուժերի անցնելիք ճանապարհահատվածի աշխարհագրական դիրքի և կլիմայական պայմանների գնահատումը: Ռազմական տեղագրությունը ուսումնասիրում է նաև մարտական գործունեության ապահովման համար դաշտային չափումների, հրամանատարների՝ աշխատանքային քարտեզների վարման և գրաֆիկական մարտական փաստաթղթերի, քարտեզների մշակման եղանակներն ու միջոցները: Ռազմական տեղագրությունը հիմնված է քարտեզագրության և աշխարհագրության պատմության տվյալների վրա, բայց և այնպես, ի տարբերություն հասարակ քարտեզագրության, այն չի կիրառվում քաղաքացիության մեջ, այլ բացառապես զինված ուժերում: Ռազմական տեղագրության ուսումնասիրությունը զինծառայողների մոտ զարգացնում է դիտողականությունը, ճշգրտությունը, դիտարկումների արդյունքների և տեղանքի մարտավարական հատկանիշների վերլուծման ու գնահատման

ունակությունը: Դասապրոցեսը սկսվելուն պես պետք է աշակերտներին մանրակրկիտ բացատրել թե ինչ է տեղանքի ուսումնասիրումն իրենից ներկայացնում և առաջադրված մարտական խնդիրը կատարելու համար առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում տեղանքի մարտավարական հատկանիշների ճիշտ օգտագործումը: Վերջիններիս հմուտ օգտագործումը նպաստում է ստորաբաժանումներին առաջադրված մարտական խնդիրների հաջող լուծմանը, այդ իսկ պատճառով տեղանքը հանդիսանում է մարտական իրավիճակի կարևորագույն մասնիկներից մեկը: Տեղանքի ուսումնասիրման եղանակների իմացությունը, դրանում կողմնորոշվելու հմտությունը տարբեր պայմաններում, գիշեր, ցերեկ, սահմանային փակ տեսանելիության պայմաններում նպաստում են մարտում հաջողության հասնելու համար, օգտագործելով տեղանքի բարենպաստ հատկություններից, օգնում են արագ ու վստահ կողմնորոշվել և պահպանել հանձնարարված շարժման ուղղությունն ռազմերթի և մարտի ժամանակ:

Օգտվելով տեղանքի ուսումնասիրման եղանակներից՝ տեղագրական քարտեզներից, օդալուսանկարներից, սրանք հնարավորություն են տալիս հրամանատարին նախապես ուսումնասիրելով և գնահատելով տեղանքը ինչպես իրենց սեփական, այնպես էլ թշնամու դիրքերում: Այդ իսկ պատճառով այս թեմայի յուրացումը շատ կարևոր է աշակերտների շրջանում:

**1.ԴԱՍԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ**

**ԴԱՍԻ ՊԼԱՆ**

ԶԻՆՂԵԿ՝ Ս. Բաղդասարյան

<b>Առարկա՝</b> Նախնական զինվորական պատրաստություն	
Դասարան՝ 8- րդ	Ուստարի 2022-2023
Բաժին	Ռազմական տեղագրություն
Թեմա	Տեղագրական քարտեզ
Դասեր	Դաս 1. Տեղանք (1 ժամ) Դաս 2.Տեղանքում կողմնորոշումը առանց քարտեզի
Բաժնի նպատակը	Ա. <b>Գիտենա՛լ</b> ռազմական տեղագրության հիմունքները, տեղանքի տարատեսակները, կողմնացույց:

	<p><b>Կարողանա՝</b> հորիզոնի կողմերը որոշել կողմնացույցով:</p> <p>Բ.</p> <p><b>Գիտենա՝</b>լ տեղանքի մարտական հատկանիշները: Կարողանա տեղական առարկաների միջոցով որոշել հորիզոնի կողմերը:</p> <p><b>Կարողանա՝</b> որոշել հորիզոնի կողմերը գիշերը:</p>
Նպատակը	<p><b>Սովորեցնե՛լ</b>, Տեղանքի, նրա տարատեսակների, մարտական հատկանիշների, ռելեֆի մասին:</p> <p><b>Սովորեցնե՛լ</b>, կողմնորոշվել տեղանքում, որոշել հորիզոնի կողմերը:</p>
Վերջնարդյունքը	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Գիտենա՝</b>լ ռազմական տեղագրության հիմունքները, տեղանքի տարատեսակները, կողմնացույց:</li> <li>• <b>Կարողանա՝</b> հորիզոնի կողմերը որոշել կողմնացույցով:</li> <li>• <b>Գիտենա՝</b>լ տեղանքի մարտական հատկանիշները: Կարողանա տեղական առարկաների միջոցով որոշել հորիզոնի կողմերը:</li> </ul> <p><b>Կարողանա՝</b> որոշել հորիզոնի կողմերը գիշերը:</p>
Ընդհանրական խաչվող հասկացությունները:	<p><b>Ռազմավարություն</b></p> <p>Առաջացած իրավիճակի(այդ թվում նաև արտակարգ) վերլուծում և գնահատում:</p> <p><b>Մարտավարություն</b></p> <p>Կոնկրետ առաջացած իրավիճակի (այդ թվում նաև արտակարգ) վերլուծման և գնահատման արդյունքում ճիշտ վարքականոնների կիրառում:</p> <p><b>Պատճառ և հետևանք, մեխանիզմ և կանխատեսում</b></p> <p>Յուրաքանչյուր որոշման և քայլի հիմքում առավել կիրառելի մեխանիզմների կիրառում: Ելնելով իրավիճակից՝ պատճառահետևանքային կապերի վերհանման և վերլուծության հմտությունների ձևավորում:</p>
Միջառարկայական կապերը:	<p>Հայոց լեզու: Կարդալ, հասկանալ կարդացածը, առանձնացնել կարդացածի կարևոր գաղափարները: Մտքերն արտահայտել գրավոր և բանավոր եղանակով, տրամաբանված:</p> <p>Ես և շրջակա աշխարհը: Տեղանք: Հարթավայրեր, լեռներ, ժայռեր, բարձրավանդակներ, թփուտներ, անտառներ, անապատներ, ճահիճներ:</p>

	<p>Բնագիտություն: Տեղանք, ռելիեֆ, տեղանքի բնական և արհեստական առարկաներ, լեռներ, ժայռեր, կիրճեր, ձորեր, անտառափուտային վայրեր, կտրտվածություն, անցանելիություն: Տեղանքի տեսակները:</p> <p>Աշխարհագրություն: Հարավային Կովկաս, Հայաստան, Ադրբեջան, Թուրքիա. կլիման, տեղանքը, լեռնաշղթաներ, գետեր, լճեր:</p>
<p>Անհրաժեշտ նյութեր, տեխնիկական միջոցներ:</p>	<p>Դասագիրք, շարային կանոնադրություն, ցուցադրում կամ ցուցադրական պաստառներ, մատիտ ,քանոն, կլիումետրային ցանց</p>
<p>Ուսուցման մեթոդներ:</p>	<p>Մտքերի տարափ, հարցադրումներ, աշխատանք դասագրքով: Տարբերակված ուսուցում՝ խմբավորման մեթոդ: <b>Գուս /գիտեմ, ուզում եմ սովորել, սովորել եմ/</b></p>
<p>Գործողություններ և առաջադրանքներ</p>	<p>- Ներկայացված դասի ուսումնասիրություն և վերլուծություն:</p>
<p>Անցկացման վայրը</p>	<p>ՆԶՊ դասարան</p>
<p>Գնահատում</p>	<p>Իրականացվում է ձևավորող գնահատում:</p>
<p><b>Դասի ընթացքը</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Աշակերտների հաշվառում՝ 2 րոպե</li> <li>• Նախորդ նյութի ամփոփում հարցերի միջոցով՝ 10րոպե</li> </ul> <p>1.Ի՞նչ է ազիմուտ ,բացատրեք՝ մագնիսական ազիմուտ հասկացությունը, դրանց որոշման եղանակ ները տեղագրական քարտեզով և կողմնացույցով:</p> <p>2.Թվարկեք տեղագրական քարտեզների պայմանական նշաններ:</p> <p>3.Ի՞նչպես է գրվում թվային մասշտաբը:</p>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Նոր նյութի հաղորդում և ամրապնդում 20 րոպե</li> </ul> <p>Տեղանքի ռելիեֆ և առարկաներ:</p> <p><b>Վերհիշե՛լ</b>, աշխարհագրությունից ստացած գիտելիքները և հասկանալ ռելեֆի նշանակությունը մարտը կազմակերպելու ժամանակ:</p> <p>Տեղանքի տեսակները և դրանց մարտավարական հատկանիշները: 1.Ի՞նչ է պայմանական</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Ամփոփում և գնահատում 3 րոպե</li> </ul>	

Գործնական աշխատանք	Ընդհանրական գաղափարներ
Կոնկրետ տեղանքի տեսակների դիտարկում, ռելիեֆի նկարագրում, բնական և արհեստական առարկաների թվարկում: Կոնկրետ տեղանքի մարտավարական հատկանիշների գնահատում հարձակողական (պաշտպանողական) մարտերի տեսանկյունից:	Տեղանք, տեղանքի ռելիեֆ, տեղանքի բնական(արհեստական)առարկա, Մարտավարական հատկանիշ, Հարձակում, պաշտպանություն, Անցանելիություն,բնական և արհեստական խոչնդոտ:
<p><b>Աշակերտների ընտրվող հնարավոր հարցերի օրինակներ, որոնք ներգրավում են մեծ քանակով աշակերտների</b></p> <p>1.Ի՞նչ է ազիմուտ ,բացատրեք՝ մագնիսական ազիմուտ հասկացությունը, դրանց որոշման եղանակ ները տեղագրական քարտեզով և կողմնացույցով:</p> <p>2.Թվարկեք տեղագրական քարտեզների պայմանական նշաններ:</p> <p>3.Ի՞նչպես է գրվում թվային մասշտաբը:</p> <p>1.Ի՞նչ է պայմանական նշանը և ինչպես օգտվել դրանից:</p> <p>2.Տեղագրական քարտեզների վրա ի՞նչպես է կատար վում ռելիեֆի պատկերումը:</p> <p>3. Ըստ պայմանական նշանների և քարտեզի գույների ի՞նչպես կարելի է կարդալ տեղագրական քարտեզ</p> <p>4 <b>Վերհիշե՛լ</b>, աշխարհագրությունից ստացած գիտելիքները և հասկանալ ռելիեֆի նշանակությունը մարտը կազմակերպելու ժամանակ:</p>	

**Տեղանքը և նրա նշանակությունը :**

Սկզբում աշակերտներին տալիս ենք հարց

- Ի՞նչ է տեղանքը:

Այս հարցի պատասխանը աշակերտները գիտեն աշխարհագրություն առարկայից, այնուամենայնիվ տալիս ենք հասկացություն այն մասին, որ տեղանքը դա երկրի մակերևույթի որոշակի տեղամաս է, որի վրա անցկացվելու են մարտական գործողությունները: Երկրի մակերևույթի անհարթությունների ամբողջությունը կոչվում է տեղանքի ռելիեֆ, իսկ նրա վրա



տեղաբաշխված բոլոր առարկաները, որոնք ստեղծվել են մարդկանց կամ բնության կողմից, կոչվում են տեղանքի առարկաներ՝ կողմնորոշիչներ:

Ռելիեֆը և տեղանքի առարկաները տեղանքի հիմնական տեղագրական տարրերն են: Տեղանքի տեղագրական տարրերը որոշում են նրա մարտավարական հատկությունները, քանի որ դրանք ազդում են մարտի /գործնական դասի/ կազմակերպման և անցկացման, մարտում մարտական տեխնիկայի օգտագործման, դիտարկման, կրակի վարման, կողմնորոշման և քողարկման պայմանների վրա: Տեղանքի մարտավարական և պաշտպանական հատկությունները ճիշտ և բազմակողմանի գնահատումը և դրանց հմուտ օգտագործումը մարտական գործողություններում (գործնական դասապրոցեսում) հաջողության հասնելու հիմնական պայմաններն են: Այդ իսկ պատճառով յուրաքանչյուր աշակերտ պարտավոր է կատարելագործել իր գիտելիքները տեղանքի մասին, մշակել՝ դրանք գործնականում հմտորեն օգտագործելու ունակություն ունենալու նպատակով: Գործնական դասի իրականացումը եղանակի տարբեր պայմաններում, օրվա ցանկացած ժամին, տեղանքի բազմազան պայմաններում բարձր պահանջներ է առաջադրում դասակին՝ տեղանքի ուսումնասիրման, գնահատման և օգտագործման առումով:

### **Տեղանքի տեսակները և դրանց ազդեցությունը մարտիկազմակերպման և անցկացման վրա:**

Ըստ ռելիեֆի բնույթի տեղանքը լինում է

- հարթավայրային,
- բլրային
- լեռնային,

Իսկ ըստ հողաբուսական ծածկույթի բնույթի՝

- անտառային,
- ճահճային,
- անապատատափաստանային:

Ռելիեֆի և հողաբուսական ծածկույթի համադրումից առաջանում են տեղանքի լեռնաանտառային, անտառաճահճային և այլ տեսակներ:

**Հարթավայրային** տեղանքը հարթ կամ սակավ բլրապատ տարածք է: Բլուրների լանջերի թեքությունը 1-2-ից ավել չէ: Հարթավայրային տեղանքը կարող է լինել բաց, եթե նրա վրա չկան տեղանքի առարկաներ, կամ փակ, եթե այդտեղ առկա են անտառներ, թփուտներ, բնակավայրեր: Գետերի, լճերի և ճահիճների մեծաքանակության դեպքում հարթավայրային տեղանքը կտրտված, մասնատված տեսք է ստանում: Եվ եթե այն քիչ է մասնատված, մատչելի է բոլոր ցամաքային զորատեսակների տեղաշարժերի և մարտական գործողությունների համար: Կավային, ավազակավային, կավաավազային և տորֆային տեղանքը բարձր խոնավության պայմաններում դժվարեցնում է տեղաշարժը, և դառնում է համարյա անանցանելի:

**Բլրոտ տեղանքն** ունի բարձրությունների և իջվածքներ, որոնք չեն խոչընդոտում մարտական տեխնիկայի և տրանսպորտի բոլոր տեսակների տեղաշարժերին: Այստեղ գերակշռում են բլուրները, լեռնահովիտները, հազվադեպ՝ ձորակները: Բլուրների լանջերի թեքությունը չի գերազանցում 2-3-ից: Բլրային տեղանքը նպաստում է քողարկմանը, դիտարկման կետերի և կրակային դիրքերի ընտրությանը: Այն որոշակի պաշտպանական հատկություններ ունի միջուկային զենքի գործադրման դեպքում:

**Լեռնային տեղանքում** գերակշռում են լեռները, լեռնաշղթաները, կիրճերը և լեռնահովիտները: Դրանց լանջերը, որպես կանոն, թեք են և ժայռոտ: Ճանապարհների բացակայության դեպքում այստեղ դժվարանում է ինչպես երթևեկությունը, այնպես էլ դիտարկումը, կրակավարումը ու կողմնորոշումը: Դրա հետ մեկտեղ լեռնային տեղանքն ապահովում է զորքերի շարժման և տեղաբաշխման քողարկվածությունը: Բացի այդ, լեռնային տեղանքն կարող է պաշտպանել զորքերին ատոմային պայթյունի ժամանակ առաջացած ճառագայթումից և թուլացնել հարվածային ալիքի ուժը:

**Անտառային տեղանքը** երկրի մակերևույթի այնպիսի տեղամաս է, որի կեսից ավելին ծածկված է անտառներով: Ըստ ձևի անտառները լինում են միաշարք, որոնք չունեն մանրանտառ (թփուտներ), և բազմաշարք, որտեղ ծառերը տնկված են տարբեր ժամանակահատվածներում: Ըստ սաղարթի խտության և թավության անտառները լինում են

- շատ խիտ,
- խիտ
- նոսր:

Ըստ տեսակի դրանք լինում են՝

- լայնատերև,
- փշատերև
- խառը:

**Ճ ա հ ճ ա յ ի ն տ ե դ ա ն ք** երկրի մակերևույթի այնպիսի տեղամաս է, որտեղ կան չափից ավելի խոնավ հողեր: Ճահճային տեղանքն իր հերթին բաժանվում է ճահիճների և ճահճացված հողերի: Ճահճային տեղանքի առանձնահատկություններից է բնակավայրերի բացակայությունը կամ թույլ բնակեցվածությունը, ճանապարհային վատ պայմանները, դժվար անցանելի և անանցանելի տեղամասերի առկայությունը: Դա խանգարում է գորքերի մարտական տեխնիկայի տեղաշարժին, ինչպես նաև մատակարարմանը և էվոկուացիային (տարհանմանը):

**Անապատատափաստանային տեղանքը** Դա չոր անապատները, կիսանապատները և տափաստաններն են: Դրանք խիստ չորային տեղանք են՝ մայրցամաքային կլիմայով: Նրանց բնորոշ են լայնատարած, անտառազուրկ, քիչ բնակեցված տարածությունները, ճանապարհազրկությունը, ջրի պակասությունը և հողաբուսական յուրահատուկ պայմանները: Բնահողի բնույթով առանձնացնում են տափաստանի հետևյալ տեսակները՝

- վազային
- կավային
- անտառային
- քարային
- աղուտային

Առավել լավ տարածում ունեն ավազային տափաստանները:

Չնայած տափաստանի բաց տարածությունը հարմար է գորաշարժի համար, սակայն մարտական խնդիրների լուծումը բացասաբար է անդրադառնում բնական արգելքների բացակայությունը, որը դժվարեցնում է պաշտպանությունը և գորքերի քողարկումը: Իսկ տեղանքի ռեսուրսների՝ ջուր, վառելիք, սակավությունը դժվարացնում է գորքերի մատակարարման գործը: Աչքի զարնող տեղանքի առարկաների բացակայությունը դժվարացնում է կողմնորոշումը և նպատականշումը:

Ըստ դասի պլանի նախապես դասակի համար ընտրվում է այն վայրը, տեղանքը, որտեղ պետք

Է իրականացվի աշխատանքները :

Աշխատանքում ներկայացված է գործնական պարապմունքի անցկացման մոդելը՝

## **Տեղանքի ուսումնասիրման ձևերը**

### **Ջոկերի առաջադրանքները**

Դասակը բաժանելով ջոկերի, յուրաքանչյուր ջոկի հրամանատար և ջոկի անդամներ պարտավոր են մանրակրկիտ ուսումնասիրել և հնարավորին չափ ամբողջությամբ իմանալ այն տեղանքը, որտեղ պետք է իրականանա կամ ընթանա գործնական դասը: Գիտելիքներն անհրաժեշտ են տեղանքում անսխալ կողմնորոշվելու, ինչպես նաև տեղանքի դրական կողմերը մարտի ժամանակ լրիվ օգտագործելու համար:

Իսկ գործնական աշխատանքների պլանավորման ժամանակ վճռորոշ գործոն է համարվում դասարանում հատուկ կարիքներ ունեցող աշակերտի լիարժեք մասնակցությունն ապահովելու համար հնարավորությունների ստեղծումը:

Ապահովում ենք այն մատչելի առաջադրանքները, որ նա ստանա իր կարողություններին և կարիքներին համապատասխան առաջադրանքի լուծումը՝ օրինակ

- հորիզոնի կողմերի որոշումը արեգակի կամ տեղի առարկաների միջոցով
- կարողանա ցույց տա դպրոցի տարածքում կողմնորոշիչ հանդիսացող առարկաները:

Տեղանքի ուսումնասիրման համար ջոկերին տրվում է առաջադրանք՝

Առաջին ջոկ՝

- տեղանքի հետախուզում
- անմիջական դիտում
- հետախուզում
- տեղանքի ուսումնասիրումը քարտեզի միջոցով

Երկրորդ ջոկ՝

- տեղանքի ուսումնասիրումը օդալուսանկարներով
- տեղի բնակիչների տեղեկատվություն

## 2.1. Տեղանքի հետախուզումը՝ առաջադրանք 1-ին ջոկի 1-ին խմբի համար

Համառոտ գիտելիքներ ենք փոխանցում այն մասին, որ տեղանքի հետախուզումը իր մեջ ներառում է անմիջական դիտումը և հետախուզումը:

Այս եղանակը հնարավորություն է տալիս ճշգրիտ տվյալներ ձեռք բերել՝

- ռելիեֆի և տեղանքի առարկաների, անցանելիության և պաշտպանական հատկությունների,
- դիտարկման պայմանների,
- կրակի վարման,
- կողմնորոշման և քողարկման մասին:

Թերությունն այն է, որ հնարավոր չէ կարճ ժամանակահատվածում ուսումնասիրել մեծ տեղամասեր: Այդ պատճառով դասակին հանձնարարվում է ընտրել մոտակա, միջին և հեռավոր գոտիները ուսումնասիրելու եղանակներից միայն մոտակա գոտին: Ջրային արգելքները հետախուզելիս ուշադրություն է դարձվում գետափի վիճակին, իր և հակադիր ափերին ջրային արգելքների բնույթին, որոշվում է լայնությունը, խորությունը, հոսանքի արագությունը, հունի և ափերի վիճակը, դրանց թեքությունը, ափերին և ջրում արգելափակոցների առկայությունը, գետանցման հարմար տեղերը, դրանց թիվը և վիճակը:

Դիդակտիկ նյութեր

- ռետինե երկարաճիթ կոշիկներ
- ձեռնափայտ
- քարտեզ
- դիտարկման մատյան
- տեղանքին համապատասխան քողարկիչ հագուստ

Բնակավայրերի հետախուզումը սկսվում է շրջակայքի գննումով: Բնակավայրերում հատուկ ուշադրություն է դարձվում խաչմերուկների շրջակայքի շենքերին, տների վերին հարկերին և մյուս տեղերին:

Անտառում հետախուզումը սկսվում է անտառեզրի գննումով: Անտառում

հետախուզելիս սովորաբար շարժվում են ճանապարհով կամ կաճաններով: Առանձնապես մանրակրկիտ ստուգվում են անտառեզրերը, ձորակները, լեռնագոգերը, մուտքերն ու ելքերը, գետնուղիները, կաճանները, կամուրջները, ծառերի կատարները և այլ տեղեր, ուր ավելի հավանական են հակառակորդի դարանակալումները:

## 2.2. Տեղանքի ուսումնասիրումը քարտեզի միջոցով:

### 1-ին ջոկի 2-րդ խումբ

Քարտեզը դա տեղանքի մասին տեղեկություններ ստանալու հիմնական աղբյուրներից մեկն է: Քարտեզով համեմատաբար արագ կարելի է ուսումնասիրել և գնահատել մարտական գործողությունների շրջանի տեղանքի մարտավարական պաշտպանական հատկությունները, անկախ այն փաստից թե ինչ հեռավորության վրա է այն գտնվում: Քարտեզները հնարավորություն են տալիս ստանալ քանակական և որակական տեղեկություններ տեղական առարկաների մասին, տեղանքի ռելիեֆի մասին, ինչը շատ կարևոր է ստորաբաժանումների հրամանատարների համար մարտի կազմակերպման ընթացքում: Ժամանակակից մեծամասշտաբ քարտեզների օգնությամբ կարելի է ճիշտ պատկերացնել տեղանքի առարկաները և դրանց բնորոշ կողմերը: Քարտեզի միջոցով հնարավոր է ժամանակին, արագ և մանրակրկիտ ուսումնասիրել տեղանքի խոշոր տեղամասեր և կատարել անհրաժեշտ չափումներ ինչպես սեփական, այնպես էլ թշնամու դիրքերում: Ուսումնասիրելով տեղանքը քարտեզով՝ պետք է նկատի ունենալ, որ քարտեզը տպագրելու ժամանակից հետո՝ տեղանքում հնարավոր են շատ փոփոխություններ, որոնք չկան քարտեզի վրա: Տեղանքի ուսումնասիրման հերթականությունը և խորության աստիճանը որոշվում է մարտական իրավիճակի պայմաններով, ստորաբաժանումների մարտական խնդիրների բովանդակությամբ, եղանակային պայմաններով և մարտական տեխնիկայի բնութագրումով: Տեղանքի ուսումնասիրումը, որպես կանոն, սկսվում է նրա ընդհանուր բնույթի որոշմամբ, իսկ հետո մանրակրկիտ ուսումնասիրվում են տեղական առանձին առարկաները, ռելիեֆի ձևը և մանրամասնությունները, դրանց ազդեցությունը դիտարկման պայմանների, քողարկման, անցանելիության, պաշտպանական պայմանների, հրաձգության անցկացման և կողմնորոշման վրա: Տեղանքի մանրամասն ուսումնասիրումը նպատակ ունի որոշել տեղական առարկաների, ստորաբաժանման գործելու կամ շարժման երթուղու սահմաններում տեղանքի

ձևի ու մանրամասների որակական բնութագիրը և դրանց ազդեցությունը քողարկման, դիտարկման, կողմնորոշման և կրակ վարելու վրա:

2-րդ խմբի առաջադրանքն է

Ուսումնասիրում են

- բնակավայրերը,
- ճանապարհները,
- գետերը,
- կամուրջները,
- ծանծաղուտները,
- բուսական ծածկույթը,
- ճահիճները,
- բարձրունքների թեքությունը :

Դիդակտիկ պարագաներ

- տեղագրական քարտեզ,
- մատիտ
- գրիչ
- ստանդարտ թուղթ
- գրանցամատյան

Տեղանքի ճիշտ գնահատումից է կախված մարտական առաջադրանքի լիարժեք և ժամանակին կատարումը:

Նյութի յուրացում

Ուսումնական նյութը մատուցելուց պետք է հասնենք այն աստիճանի, որ աշակերտը լիարժեք հասկանա, որ քարտեզները հրամանատարների, շտաբների կողմից օգտագործվում

են բազմաբնույթ նպատակներով՝

1. Քարտեզի միջոցով կատարվում է տեղանքի ուսումնասիրում և գնահատում,
2. կողմնորոշում տեղանքում,
3. որոշվում են նշանակետերը, դիրքը, կատարվում են ինժեներատեխնիկական հաշվարկներ:
4. Հրամանատարի աշխատանքային քարտեզը դա տեղագրական քարտեզն է, որտեղ հրամանատարը պայմանական նշանների օգնությամբ ցույց է տալիս մարտավարական կամ հատուկ իրավիճակը և դրա փոփոխությունը մարտի ընթացքում:

Ստորաբաժնումների հրամանատարներն աշխատում են 1:50000 կամ 1:100000 մասշտաբի տեղագրական քարտեզներով: Իսկ հատուկ առաջադրանքերների համար (ջրային տարածքների հաղթահարման, խոշոր բնակավայրերում մարտի օգտագործման համար) օգտագործվում են ավելի խոշոր մասշտաբի 1:10000 կամ 1: 25000 տեղագրական քարտեզներ: Տեղագրական քարտեզները տրվում են ստորաբաժանումներին՝ շտաբների կողմից միջոցառման նախապատրաստման ընթացքում:

Տեղանքի ուսումնասիրման այս եղանակը ամենատարածվածն է:

Քարտեզի միջոցով ուսումնասիրման թերի կողմն այն է, որ երբեմն չեն երևում տեղանքի սեզոնային և այլ բնույթի փոփոխությունները, որոնք եղել են գնահատման ժամանակ: Տեղանքի մասին անհրաժեշտ տվյալները պետք է ճշտել և լրացնել օդալուսանկարման միջոցով:

## 2.3. 2-րդ ջոկի 1-ին խմբի առաջադրանքը

### **Տեղանքի ուսումնասիրումը օդալուսանկարներով**

Նախապես աշակերտներին ներկայացնում ենք տվյալ եղանակով աշխատելու եռությունը և բացատրում, որ դրանք քարտեզի հետ համեմատած տալիս են թարմ և ստույգ տեղեկություններ տեղանքի մասին: Դրանցով կարելի է մանրակրկիտ ուսումնասիրել տեղանքը, թշնամու պաշտպանական կառույցների տեղադիրքը և բնույթը, նրա կրակային միջոցները, կենդանի ուժի և մարտական տեխնիկայի տեղաբաշխումը: Տեղանքն



ուսումնասիրելիս օդալուսանկարների օգտագործումը հնարավորություն է տալիս ստանալ ավելի թարմ և հավաստի տեղեկություններ ինչպես տեղանքի, այնպես էլ հակառակորդի, նրա տեխնիկայի և ինժեներական կառույցների վերաբերյալ: Լուսանկարման պահին, ըստ ֆոտոապարատի դիրքի, կարելի է ստանալ պլանային կամ հեռապատկերային նկար:

Հեռապատկերային նկարահանման ժամանակ մոտիկ գտնվող առարկաներն ավելի խոշոր են երևում: Դրանք կարող են փակել ավելի հեռու գտնվող առարկաները և տեղանքը: Համեմատաբար հարթ տեղանքը և տեղանքի առարկաների պլանային նկարահանման դեպքում պատկերվում են այնպես, ինչպես երևում են վերևից: Պլանային նկարի մասշտաբը բոլոր տեղամասերում կարելի է համարել նույնը: Միաժամանակ օդալուսանկարները լրիվ տեղեկություն չեն տալիս տեղանքի մասին (ճահիճների անցանելիությունը, բնահողի վիճակը, գետերի խորությունը, ջրերի հոսքի արագությունը և այլն): Այս եղանակը հնարավորություն է տալիս ամենաճշգրիտ տվյալները ձեռք բերել ռելիեֆի և տեղանքի առարկաների, անցանելիության և պաշտպանական հատկությունների, դիտարկման պայմանների, կրակի վարման, կողմնորոշման և քողարկման մասին: Թերությունն այն է, որ հնարավոր չէ կարճ ժամանակահատվածում ուսումնասիրել մեծ տեղամասեր, այդ պատճառով ընտրում ենք դպրոցի հարակից տարածքը և մոտակա գոտիները

Տեղանքի ուսումնասիրման համար լրացուցիչ տեղեկություն կարող է տալ տեղի բնակիչների տեղեկատվությունը :

#### Դիդակտիկ պարագաներ

1. Լուսա և տեսանկարահանող սարքեր
2. Դռոն
3. Գրանցամատյան
4. Թուղթ, գրիչ
5. Չայնագրող սարքեր

#### Վերջնարդյունքը

Վերջնարդյունքում պետք է յուրաքանչյուր խումբ կարողանա ձեռք բերած իր տեսական գիտելիքները կիրառեն գործնականում, կատարեն հետազոտությունները և զեկուցեն կատարած բոլոր աշխատանքները՝ իրենց բոլոր գծանշումներով, գրանցումներով ու նկարներով:

Հետազոտական աշխատանքներն ավարտելուց հետո յուրաքանչյուր ջոկի հրամանատար ներկայացնում է իր խմբի հանձնարարականի պատասխանները, ձեռք բերած տեղեկությունները և հետազոտությունները:

Մյուս խմբերի անդամները մասնակցում են ներկայացված նյութերի քննարկմանը և կատարում՝ լրացումներ՝ մտքերի տեղատարափի միջոցով:

Ամփոփումը կատարում է զինդեկը՝ ներկայացնելով իր դիտարկումները խմբերի աշխատանքի վերաբերյալ: Սովորողներին հնարավորություն է տրվում գնահատել խաղի արդյունքները և ներկայացնել իրենց ցանկություններն ու առաջարկությունները խաղի վերաբերյալ:

## Եզրակացություն

Այսպիսով ամփոփելով աշխատանքի արդյունքները կարող ենք եզրակացնել, որ տեղանքը դա երկրի մակերևույթի որոշակի տեղամաս է, որի վրա անցկացվելու են մարտական գործողությունները: Տեղանքի տեղագրական տարրերի օգնությամբ որոշվում է տեղանքի մարտավարական հատկությունները, քանի որ դրանք ազդում են մարտի կազմակերպման, անցկացման, դիտարկման, կրակի վարման, կողմնորոշման, քողարկման, մարտում մարտական տեխնիկայի օգտագործման վրա: Տեղանքի ուսումնասիրման եղանակներից են՝

- տեղանքի հետախուզումը, սա հնարավորություն է տալիս ամենաճշգրիտ տվյալներ ձեռք բերել ռելիեֆի, տեղանքի առարկաների, անցանելիության և պաշտպանական հատկությունների, դիտարկման պայմանների, կրակի վարման, կողմնորոշման և քողարկման մասին:
- տեղանքի ուսումնասիրումը քարտեզի օգնությամբ, սա հնարավորություն է տալիս ժամանակին, արագ և մանրակրկիտ ուսումնասիրել տեղանքի խոշոր տեղամասերը և կատարել անհրաժեշտ չափումներ:
- տեղանքի լուսանկարումը օդալուսանկարներով, սրանք տալիս են ավելի թարմ և ստույգ տեղեկություններ տեղանքի մասին:

Այսպիսով կարող ենք ասել որ ռազմական տեղագրությունը դալրոցում ուսուցանվող ՆԶՊ առարկայի հերթական հետաքրքիր բաժիններից է, որի բաղկացուցիչ մասերից են տեղանքի ուսումնասիրման մեթոդների մշակումը, կողմնորոշումը ռազմական գործողությունների նախապատրաստման և անցկացման նպատակով: Այս թեմայի ուսումնասիրումն ու յուրացումը հնարավորություն կտան աշակերտներին հետագայում կիրառեն իրենց զինվորական ծառայության ընթացքում:

### **Գրականություն.**

1. Վ. Օհանյան,Լ. Ղազարյան և ուրիշներ, ՆԶՊ 11-րդ դասարանի դասագիրք, Երևան 2010 թ.
- 2.Ս. Մանուկյան, Գ. Ճաղարյան, Արտակարգ իրավիճակների և քաղաքացիական պաշտպանության հիմնահարցեր, Երևան 2017թ.
- 3.Մեր հաղթանակները, հատոր Դ, Երևան 2012 թ.
- 4.Հ. Գ. Ժամկոչյան և ուրիշներ, Հայ ժողովրդի պատմություն, սկզբից մինչև 18-րդ դարի վերջ:
- 5.Ռազմական տեղագրություն ( ՀՀ ԶՈւ Գլխավոր շտաբ ՄԻՄ տպագրատուն Երևան2008 )